

УДК 811.163.2'373.45'367.622"199/20"

РОДОВА АДАПТАЦІЯ ІНШОМОВНИХ ІМЕННИКІВ У СУЧАСНІЙ БОЛГАРСЬКІЙ МОВІ (90-ТІ РОКИ ХХ – ПЕРШІ ДЕСЯТИЛІТТЯ ХХІ СТОЛІТТЯ)

**Сорока О.Б., асистент кафедри слов'янської філології
Львівський національний університет імені Івана Франка**

Статтю присвячено морфологічній адаптації запозичених іменників з різних мов у болгарській мові. Увагу зосереджено на адаптації за родом. На основі зібраного матеріалу описано закономірності та особливості родового освоєння з різних мов на сучасному етапі розвитку болгарської мови.

Ключові слова: новозапозичення, родова адаптація, болгарська мова, новітній період.

Статья посвящена морфологической адаптации заимствованных существительных с различных языков в болгарском языке. Внимание сосредоточено на адаптации по роду. На основании собранного материала описаны закономерности и особенности родового освоения с различных языков на современном этапе развития болгарского языка.

Ключевые слова: новые заимствования, родовая адаптация, болгарский язык, новейший период.

Soroka O.B. ADAPTATION OF FOREIGN NOUNS BY GENDER IN THE MODERN BULGARIAN LANGUAGE (90S OF THE 20TH CENTURY – THE FIRST DECADES OF THE 21ST CENTURY)

The article analyzes morphological adaptation of borrowed from different languages nouns in Bulgarian. Attention is focused on adaptation by gender. On the basis of the collected material the laws and peculiarities of gender adaptation from different languages are described at the present stage of the development of the Bulgarian language.

Key words: new loanwords, adaptation by gender, Bulgarian language, modern period.

Постановка проблеми. Сьогодні спостерігаємо за активним проникненням чужомовних іменників до складу сучасної болгарської мови. Цей процес є доволі швидким, хаотичним і некерованим, тому подібні динамічні процеси потребують ретельного дослідження щодо відповідності адаптації новозапозичень нормам граматичної субструктури мови. Актуальність теми зумовлена також відсутністю комплексного дослідження закономірностей та особливостей родової адаптації таких запозичень новітнього періоду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми адаптації запозичень у болгарській літературній мові неодноразово були предметом досліджень науковців з різних країн. Серед учених, які досліджували цю проблематику – П. Патев (французькі запозичення), А. Гранес (турецькі запозичення), В. Кювлієва (турецькі запозичення та інтернаціональна лексика), М. Лілова (запозичення із західноєвропейських мов), В. Вачков, К. Вачкова, Р. Лютакова, Н. Алексієва, М. Попова, С. Колковська, О. Сорока (англійські запозичення) та ін. Однак комплексного аналізу новозапозичень з різних мов на сьогодні немає.

Постановка завдання. Мета статті – на основі зібраного матеріалу описати та проаналізувати закономірності та особливості під час адаптації новозапозичень з мов, які не мають граматичної категорії роду (з англійської,

японської, корейської, китайської), а також з мов, яким властива категорія роду (з французької, іспанської, італійської, німецької, арабської); відслідкувати, чи працюють установлені моделі в разі родової адаптації, і які новинки до цього стабільного процесу вніс новий час; показати моменти неспівпадіння в роді між мовою-джерелом та мовою-реципієнтом; визначити та окреслити, які тенденції в мові були спровоковані процесом адаптації.

Матеріал, використаний у статті – це вибірка з болгарських неологічних словників, ЗМІ (електронних та друкованих видань), інтернету (форумів, соціальних мереж), з розмовної мови новітнього періоду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найновіші мовознавчі праці показують, що за останнє тридцятиліття внаслідок запозичення в болгарській мові різко зросла питома вага запозичених іменників переважно з англійської та з інших європейських та неєвропейських мов. З моменту проникнення запозичених іменників у болгарську мову і до їхнього повного чи часткового засвоєння відбувається чимало змін, зумовлених законами фонетики, графіки, морфології, орфографії, орфоєпії, акцентуації, морфології, словотвору, семантики, прагматики, синтаксису, стилістики. Серед усіх видів пристосування до мови-реципієнта особливо цікавою для болгарської мови

є родова адаптація, адже в болгарській мові іменники розподіляються між трьома родами: чоловічим, жіночим і середнім.

На основі багаторічних досліджень родової системи понад двохсот різних мов світу американський мовознавець Г. Корбет зробив висновок про те, що є два основні критерії визначення родової належності іменників: семантичний та формальний [4]. Болгарські вчені неодноразово акцентували на високому ступені формальності під час визначення роду, іншими словами, розподіл за родом у болгарській мові залежить від зовнішньої форми іменника. Таке ж правило чинне і для запозичених іменників [2, с. 19–25; 6, с. 5–18, 10], тому нові запозичення, що надійшли з інших мов, граматична категорія роду в яких відсутня (англійська, китайська, корейська, японська), чи з тих, що мають таку категорію (французька, німецька, італійська, іспанська, арабська), адаптуються в болгарській мові, набуваючи роду за формальним показником.

Отже, щодо запозичень із мов, яким не властива граматична категорія роду, переважно запозичень з англійської мови, а також з китайської, корейської, японської, які часто потрапляють до болгарської мови за посередництвом англійської. Відомо, що переважна більшість питомих іменників чоловічого роду в болгарській мові закінчується на приголосний і має нульову флексію. Так, як правило, виглядають і нові запозичення з мов, яким не властива граматична категорія роду, тому найбільша їх кількість у болгарській мові набуває граматичного значення чоловічого роду, оскільки їхні формальні показники уподібнюються до власне питомих: *джиесем, смартфон, айфон, айпод, слайдер, уебсайт, єрбъс, маркетинг, чейндж, имиджмейкър, гейм-дивелъпър, геймплей, геймпад, аватар, сървър, овърдрайфт, флайтокс, трип-хоп, хип-хоп, спийдметал, хамбургер, джънкфуд, дилинг, листинг, маркетинг, мърчандайзинг, кетъ(е)ринг, кейтъринг, одитинг, смърфинг, таймшеъринг, телешопинг, фарминг, франчайзинг, фючъринг, фастфуд, бейзджъмпинг*, з китайської – *фъншуи тайчи*; з корейської – *чаебол, муунист, су джок, хюндай*; з японської – *бонсай* та ін.

Як іменник чоловічого роду освоїлось також запозичення з японської із закінченням *-а, мангака* (автор творів у стилі манга).

Серед новозапозичень у болгарській мові є відносно мало іменників жіночого роду. Їх можна поділити на кілька груп:

а) іменники – назви неістот, які набувають жіночого роду через додавання формального показника жіночого роду в болгарській мові *-а, -я*, наслідуючи моделі раніше адаптованих слів: *аеробика, аквааеробика, фънкааеробика, невробика, каланетика, логистика, флашка, уебономика, кликсистема, нюзгрупа, дискета, маскара, аромакология, розацея, апнея, обсеся, липосукуция, секюритизация*;

б) іменники – назви неістот, які закінчуються на *-а, -я*: *ганджа, лоджа, якудза, манга, медия, виагра, розела, емералда, алмадина*;

в) іменники – назви істот жіночої статі, що набувають граматичної категорії роду за формальним показником: *нимфетка*.

г) іменники – назви істот жіночої статі, що набувають граматичної категорії роду за семантичним критерієм, з огляду на це оформляються з формальними показниками жіночого роду, властивими болгарській мові: *хостеса, колгърла*.

д) іменники – назви істот, що набувають жіночого роду лише за семантичним критерієм: *колгърл, ринггърл, кавъргърл, ринсайд гърл*.

Новозапозичені іменники, що закінчуються в болгарській мові на голосний (окрім *-а, -я*), відповідно до формального показника адаптуються як іменники середнього роду: *-и, аджилити, айди, кайтбъги, боди, брейди, бънджи, дивиди, селъри, куки, тамагочи, риалити, сайонджи, рейки, оригами, суши, шивари, сашими, васаби (уасаби), тамагояки, сиди, фентъзи, флопи, фрис(з)би, хенди, хелиски, хендсфри, джакузи; -е, пане, аниме, караоке, уакаме; -о, аутро, мамбо, джудо, айкидо, шуто, сумо, пого, демо, интро, мисо, бандо, бинго, видео, велкро/м; -у, тофу, хайку; -ю, айсікю, аутокю, барбекю, превю*.

Цікаво виглядає ситуація з новозапозиченнями *джити* (лікар загальної практики), *емо* (молода особа 13–19 років, послідовник субкультури емо, для якої характерний одяг темних або контрастних тонів, темне волосся та довгий бретон до половини обличчя, символи серця, черепа та ін.), *юпи* (добре підготовлений амбітний спеціаліст), *япи* (член міжнародної, молодіжної крайньолівоцентристської партії, послідовник руху хіпі), що означають осіб чоловічої або жіночої статі; іменники *йети* (легендарна людиноподібна істота, що нібито трапляється в різних високогірних або лісових районах Землі) та *яуи* (людиноподібна істота – снігова людина в Австралії) набувають категорії роду за формальним показником, середній рід деяких з них зафік-

совано в неологічних словниках. Поведінка перших трьох запозичень, очевидно, пов'язана з новизною понять та з перевагою формальних показників над семантичними критеріями. Про можливість родової конкуренції у формах слів такого типу на основі старших запозичень писали С. Буров [1, с. 13–14], В. Кювлиева [5, с. 416–419]. Коливання роду в аналізованій групі англонеологізмів можна спостерігати в контекстах, вибраних з медійного та розмовного дискурсів, оскільки їхній семантичний зв'язок з особами чоловічої та жіночої статі виражається синтаксично.

Щодо новозапозичень із мов, яким властива граматична категорія роду, то серед них – новозапозичення з французької, італійської, іспанської, німецької, арабської.

Усі вони освоїлись на морфологічному рівні та набули значення роду відповідно до правил, що діють стосовно до питомих субстантивів. Однак серед іменників цієї групи, в процесі адаптації на морфологічному рівні є особливості, пов'язані із засвоєнням іменників на рівні категорії роду. Факт, що у всіх перелічених мовах-джерелах розрізняють два або три граматичні роди: чоловічий – жіночий, чоловічий – жіночий – середній, створює передумови для можливого неспівпадіння роду іменника в мові-джерелі та мові-реципієнті.

Отже, іменники, що належать до чоловічого роду в мові-джерелі, набули значення жіночого роду в болгарській мові:

з італійської: *антупаста (ж) – antipasto (ч)*;

середнього роду:

з французької: *кабрио (с) – cabrio (ч), фпане (с) – frappé (ч), дефиле (с) – défilé (ч), прет-а-порте (с) – prêt-à-porter (ч), фондю (с) – fondu (ч), гурме (с) – gourmet (ч)* – змінили рід мови-джерела з чоловічого на середній.

з італійської: *мокачино (с) – mocaccino (ч), макуато (с) – macchiato (ч), ристретто (с) – ristretto (ч), тирамису (с) – tiramisù (ч), канучино (с) – carruccino (ч)*.

з іспанської: *меренге (с) – merengue (ч), мате (с) – mate (ч)*;

Іменники жіночого роду в мові-джерелі набули в болгарській мові чоловічого роду:

з французької мови: *ексклузивитет (ч) – exclusivité (ж), откутюр (ч) – haute-couture (ж), марж (ч) – marge (ж), інжекцион (ч) – injection (ж)*. Останній іменник знехтував наявну та активну в мові колись адаптовану за налагодженою схемою лексему *інжекція* і освоївся у формі чоловічого роду, очевидно, для розмежування значення слів.

з німецької: *земел (ч) – Semmel (ж)*,

Іменники середнього роду в мові-джерелі набувають у болгарській мові чоловічого роду:

з німецької: *уфер (ч) – Ufer (с)*,

жіночого роду

з німецької: *идеологема (ж) – Ideologem (с), митологема (ж) – Mythologem (с)*. За умови відсутності в запозичення формального показника, який би вказував на приналежність іменника до жіночого роду в болгарській мові, мова-реципієнт оформлює ці іменники відповідно до своїх правил, додаючи закінчення *-а, -я*.

Цікавим щодо родової належності є неологізм *бариста (ч, ж) – бариста (ч)*. В італійській мові це іменник і жіночого, і чоловічого роду, залежно від статі працівника, на що вказує артикль. У болгарській мові цей іменник адаптувався як іменник чоловічого роду із закінченням *-а*, розширивши таким чином ілюстративний матеріал для нечисленної в болгарській мові групи іменників чоловічого роду на *-а*. Досить рідко, але все ж цей іменник з'являється й у формі *бариста*, а от подібне до нього запозичення *графітіста (ч, ж) – графітіст (ч)* підпорядковувалося встановленій моделі адаптації інтернаціоналізмів на *-ист* у болгарській мові без будь-яких особливостей.

Одним з найпопулярніших італійських запозичень у болгарській мові є слово *панараці*. Це слово у формі *панараці* (англ. *pararazzi*) почали використовувати в англійській мові для позначення фотографів, що переслідують знаменитостей заради компрометувальних фото. Саме з таким значенням і в такій формі ім. ч. р. та мн. воно зафіксоване в Словнику іншомовних слів [9, с. 559]. Як зазначає К. Вачкова [3, с. 62], у процесі адаптації в болгарській мові запозичення *панараці* переосмислилось як іменник у формі множини, до якого за аналогією ученик–учениці утворилась вторинна сингулярна форма *панарак*. Така форма однини *панарак* з позначкою (рідко) зафіксована вже у [8, с. 196; 7, с. 316].

Ще одним цікавим явищем є набуття запозиченими іменниками в болгарській мові роду за формальним показником, тоді коли в мові-джерелі це форма множини, наприклад:

з арабської: *ал кайда (ж) – al-Qā'idah (мн), фалафел (ч) – falāfil (мн), муджахидин (ч) – mujāhidīn (мн)*;

з італійської: *пене (с) – penne (мн)*.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, проведений аналіз показав, що під час адаптації новозапозичених іменників до категорії роду в болгарській мові не порушується усталена в мові схема розподілу за родами. Іменники, запозичені з мов, які не мають граматичної категорії роду (англійська, китайська, корейська, японська), в болгарській мові розподіляються за родами відповідно до формального показника, за винятком деяких іменників – назв істот жіночого роду, які відносять до жіночого роду за семантичним критерієм та іменників – назв істот чоловічого роду, в яких відбувається коливання під час вибору роду. Іменники з мов-джерел, яким властива граматична категорія роду (французька, італійська, іспанська, німецька, арабська), теж підпорядковуються болгарським правилам розподілу іменників за родами, особливістю їхньої адаптації є можливість зміни роду в мові-реципієнті, таких іменників відносно небагато. Велика частина новозапозичень відповідно до формального показника набуває значення чоловічого роду, що показує чітку тенденцію до маскулінізації в болгарській мові на рівні запозичень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буров С. Граматически род и референция на пола. ; съст. Д. Кенанов, Ц. Иванов. Българистични проучвания: междунар. семинар по български език и култура. Велико Търново, 1997. С. 11–18.
2. Вачков В. Формални модели на родова адаптация на субстантивните заемки от английския в българския и в чешкия език. Съпоставително езикознание. М., 1997. Т. 22. № 2. С. 19–25.
3. Вачкова К. Интернационализационни процеси в българския език от края на XX век. Internacionalizacija v súčasnych slovanských jazykoch : za a proti; editor Jan Bosák. Bratislava: Veda Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1999. С. 59–66.
4. Корбет Г. Типология родових систем. Вопросы языкознания. 1992. № 3. С. 21–30.
5. Кювлиева В. Граматичният род на думата аташе. Български език. София, 1976. № 5. С. 416–419.
6. Лютакова Р. Морфологична адаптация на английските заемки в българския и румънския език. Съпоставително езикознание. 1997. Кн. 2. С. 5–18.
7. Пернишка Е., Благоева Д, Колковска С. Речник на новите думи в българския език. София, 2010. 516 с.
8. Пернишка Е., Благоева Д, Колковска С. Речник на новите думи и значения в българския език. София: Наука и изкуство, 2001. 310 с.
9. Милев А., Николов Б, Братков Й. Речник на чуждите думи в българския език. София : Наука и изкуство, 2003. 904 с.
10. Сорока О.Б. Освоєння англійських запозичень у болгарській та українській мовах. Slavistika dnes: vlivy a kontexty. Praha, 2008. С. 255–264.